

Noam Chomsky

Συζήτηση για τή γλώσσα μέ τόν S. Hampshire

Hampshire. Έχω δίκιο νά πιστεύω πώς οί γλωσσολογικές μελέτες σας σās όδήγησαν στό συμπέρασμα πώς σ' όλες τίς γλώσσες υπάρχουν όρισμένες κοινές θεμελιακές δομές πού δημιουργοῦν ένα είδος οίκουμενικῆς γραμματικῆς;

Chomsky. Νομίζω πώς από τίς ένδειξεις πού έχουμε αφήνεται νά νοηθεί πώς θά πρέπει νά υπάρχουν όρισμένες βαθιά έγγενεΐς άρχές μέ πολύ αὔστηρά περιοριστικό ίσως χαρακτήρα, πού προσδιορίζουν πώς ή γνώση τῆς γλώσσας έμφανίζεται στό άτομο άν λογαριάσουμε τά σκόρπια καί παρακμασμένα δεδομένα πού τοῦ εΐναι προσιτά.

Hampshire. Οί ένδειξεις αὐτές προέρχονται από τή μελέτη τῆς μάθησης τῆς γλώσσας;

Chomsky. Όποιος θέλει νά μελετήσει σοβαρά τή μάθηση πρέπει κυρίως νά μελετήσει μιά περίπτωση εΐσιόντος - έξιόντος. Έχουμε έναν όργανισμό πού μās εΐναι έντελῶς άγνωστος. Ξέρουμε ἢ μπορούμε νά ανακαλύψουμε τί είδους δεδομένα τοῦ εΐναι

προσιτά. Στην πρώτη ερώτηση πού πρέπει νά προσπαθήσουμε νά απαντήσουμε είναι: Τί είδους νοπτική δομή δημιουργεί ὁ ὀργανισμός ὅταν τοῦ παρουσιάζονται οἱ ἐνδείξεις αὐτές. Καί ἀφοῦ ἀπαντήσουμε σ' αὐτήν τήν ερώτηση δηλ. ὅταν ἀποκτήσουμε κάποια ἀντίληψη τί είναι ἡ γνώση πού προκύπτει, τότε μπορούμε νά ρωτήσουμε γιά τήν παρέμβαση τῶν διαδικασιῶν πού ὀδηγοῦν ἀπό τά δεδομένα στή γνώση πού προέκυψε. Μελετοῦμε τά εἰσιόντα δεδομένα πού εἶναι προσιτά στό παιδί, ἤ κατ' ἀρχήν θά μπορούσαμε νά τά μελετήσουμε, ἀλλά ἡ πιό ἐντατική μελέτη κατευθύνεται στήν «ἐξιούσα» γνώση πού κατέχει ἕνας ἄνθρωπος, ἀπ' τή στιγμή πού ἐγινε κύριος μιᾶς γλώσσας.

Ἡ περίπτωση εἰσιόν - ἐξιόν είναι αὐτή: "Ἐνα παιδί πού ἀρχικά δέν ἔχει γνώση μιᾶς γλώσσας, κατασκευάζει γιά τόν ἑαυτό του τή γνώση μιᾶς γλώσσας μέ βάση ἕνα ὀρισμένο ἀριθμό δεδομένων. Τό εἰσιόν εἶναι τά δεδομένα, τό ἐξιόν — πού φυσικά ἀναπαρίσταται ἐσωτερικά — εἶναι ἡ γνώση τῆς γλώσσας. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ σχέση ἀνάμεσα στά δεδομένα καί τή γνώση τῆς γλώσσας πού προκύπτει ἀπ' τίς νοπτικές ἐνέργειες τοῦ παιδιοῦ, ἀποτελεῖ τά δεδομένα γιά νά μελετηθεῖ ἡ μάθηση, δηλ. ὁ τρόπος πού γίνεται ἡ μεταλλαγή ἀπό τά εἰσιόντα δεδομένα στή γνώση πού ἀπορρέει.

Hampshire. Καταλαβαίνω πώς οἱ ἐνδείξεις σας εἶναι ἀρκετές γιά νά στηρίξουν τήν ἄποψη πώς αὐτή ἡ μάθηση δέν μπορεί νά ἐρμηνευτεῖ μέ τό πρότυπο τῆς ἀπόκρισης σέ ἐρεθισμούς.

Chomsky. "Ὅταν ἀναλύσουμε προσεκτικά τή φύση τῆς γνώσης τῆς γλώσσας πού ἔχει ἕνας ἄνθρωπος ἀπ' τή στιγμή πού κατέχει τή γλώσσα του, ἀνακαλύπτουμε πώς δέν ἔχει μόνο τίς ἱκανότητες πού ὑπαινίσσεται ἡ θεωρία τῶν ἀποκρίσεων - σέ ἐρεθισμούς - σχετικά μέ τόν τρόπο πού δημιουργεῖται ἡ μάθηση. Ἡ θεωρία τῶν ἀποκρίσεων - σέ ἐρεθισμούς - μπορεί νά ὀδηγήσει μόνο σ' ἕνα σύστημα συνηθειῶν, σ' ἕνα δίκτυο συνειρμῶν ἢ σέ κάποια ἄλλη παρόμοια δομή. Εἶναι ἀδύνατο νά διατυπώσει κανείς σάν ἕνα σύστημα συνηθειῶν ἢ σάν ἕνα δίκτυο συνειρμῶν τίς διαδικασίες πού ἐρμηνεύουν τή σχέση ἤχου - νοήματος, σχέση πού ὅλοι δισαισθητικά γνωρίζουμε, ὅταν πιά ἔχουμε μάθει καλά μιά γλώσσα. "Ἄς πάρου-

με μιά πρόταση: «Ο Γιάννης κράτησε τό αὐτοκίνητο στό γκαράζ» (John kept the car in the garage). Λίγο νά τό σκεφτεῖς φαίνεται καθαρά πώς ἡ πρόταση εἶναι διαφοροῦμενη. Μπορεῖ νά σημαίνει ὅτι ὁ Γιάννης κράτησε τό αὐτοκίνητο πού ἔτυχε νά βρίσκεται στό γκαράζ καί πούλησε τό ἄλλο ἢ πώς τό μέρος πού ὁ Γιάννης κράτησε τό αὐτοκίνητο εἶναι τό γκαράζ. Ἄν τώρα φτιάξουμε μιά ἐρώτηση ἀπ' αὐτή τήν πρόταση, ἐάν πῶ «Σέ ποιό γκαράζ κράτησε τό αὐτοκίνητο ὁ Γιάννης;» (what garage did John keep the car in?) ἡ ἐρώτηση δέν εἶναι διαφοροῦμενη. Δέν μπορεῖ πιά νά ἀναφέρεται στό αὐτοκίνητο πού ἦταν στό γκαράζ. Ἄλλωστε ἀπ' τήν πρόταση «Ο Γιάννης κράτησε τό αὐτοκίνητο πού ἦταν στό γκαράζ» (John kept the car that was in the garage) δέν μπορῶ νά φτιάξω τέτοια ἐρώτηση. Δέν μπορεῖ κανείς νά πει ἀγγλικά «Σέ ποιό γκαράζ κράτησε ὁ Γιάννης τό αὐτοκίνητο τό ὁποῖο ἦταν μέσα;» (What garage did John keep the car that was in?). Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἐνδειξη ἀναφέρεται στό σωστό σχηματισμό προτάσεων, στή συσχέτιση ἤχου καί νοήματος. Μερικές προτάσεις εἶναι διαφοροῦμενες, ἄλλες δέν εἶναι. Ἄλλες συνδέονται ἢ μιά μέ τήν ἄλλη σάν παραφράσεις ἢ μέ ὑπαινισσόμενες σχέσεις κλπ. Ὄταν ὀργανώσουμε ὅλες αὐτές τίς πληροφορίες καί προσπαθήσουμε νά διατυπώσουμε τίς θεμελιακές ἀρχές τους - αὐτό δηλ. πού ἐγώ θά ὀνόμαζα γραμματική - μιά θεωρία τῶν σχέσεων ἤχου - νοήματος στή γλώσσα, τότε αὐτή ἡ γραμματική ἔχει ἰδιότητες ἐντελῶς ἀσυμβίβαστες μέ τήν ἐννοια τοῦ συνειρμικοῦ δικτύου ἢ τῆς δομῆς τῶν συνηθειῶν. Οἱ ἐντυπωσιακές ἰδιότητες τῶν γραμματικῶν στίς ὁποῖες ὀδηγούμαστε μ' αὐτή τή μελέτη εἶναι δύο σ' αὐτή τήν περίπτωση: Ἡ πρώτη εἶναι πώς ἔχουν κάτι πού θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε δημιουργική πλευρά - δηλ. πώς ἀπό τεχνική ἄποψη παράγουν, προσδιορίζουν ἢ χαρακτηρίζουν ἕναν ἀπεριόριστα μεγάλο ἀριθμό προτάσεων, κάθε μιά μέ τή συνειρμική ἐρμηνεία της. Καί βέβαια εἶναι κρίσιμο γεγονός γιά τή γλώσσα ὅτι ἕνας ἄνθρωπος εἶναι ἱκανός νά χρησιμοποιεῖ καί νά καταλαβαίνει προτάσεις πού δέν ἔχουν φυσικές ὁμοιότητες - δηλ. σχέση λέξη μέ λέξη - μέ καμιά ἄλλη πού συνάντησε στή διάρκεια τῶν γλωσσικῶν του ἐμπειριῶν ἢ πού ὁ ἴδιος ἔφτιαξε προηγουμένως. Αὐτή ἡ δημιουργική πλευρά τῆς γλώσ-

σας είναι τελείως ασυμβίβαστη με την ιδέα πώς η γλώσσα είναι μία δομή της συνήθειας. "Ό,τι κι αν είναι η δομή της συνήθειας, είναι φανερό πώς δεν μπορείς να καινοτομήσεις με τη συνήθεια. Κι όμως η χαρακτηριστική χρήση της γλώσσας τόσο απ' τόν όμιλητή, όσο κι απ' τόν ακροατή είναι η καινοτομία. Συνεχώς παράγουμε νέες προτάσεις κατά τη διάρκεια της ζωής μας, αυτή είναι η φυσική χρήση της γλώσσας. "Όταν διαβάσεις έφημερίδα ή περπατάς στο δρόμο συναντάς νέες γλωσσικές δομές πού άμέσως τις καταλαβαίνεις χωρίς τό παραμικρό αίσθημα άνοικειότητας και πού δεν είναι όμοιες - τουλάχιστο κατά τρόπο προσδιοριστό - με άλλες πού άκουσες ή χρησιμοποιήσες.

Αυτά λοιπόν για τη θεωρία της δομής της συνήθειας. Βέβαια άς μίν ξεχνάμε πώς ύπαισέρχονται και στοιχεία δεξιολοτεχνίας.

Hampshire. Μήπως αυτό δείχνει μόνο πώς είμαστε προδιατεθειμένοι να κάνουμε όρισμένους συσχετισμούς νοήματος και ήχου; Θα μπορούσε να μάς δώσει βάσεις για να ύποστηρίξουμε πώς η προδιάθεση αυτή ήταν περιεχόμενό της κάτι τό γενικό.

Chomsky. "Όχι τουλάχιστον προς παρόν. Νομίζω πώς για να φτάσουμε σ' αυτό τό παραπέρα συμπέρασμα θα πρέπει να στραφούμε σε μιάν άλλη πολύ χαρακτηριστική επίσης άποψη τών γραμματικών όπου οδηγούμαστε μελετώντας συσχετισμούς ήχου - νοήματος, σαν αυτούς πού έδειξα με τό παραπάνω παράδειγμα. Για να μπορέσουμε να εξηγήσουμε τέτοια γεγονότα είμαστε ύποχρεωμένοι να χρησιμοποιήσουμε εξαιρετικά άφηρημένες δομές, δομές πού δεν έχουν άμεση σχέση με τά φυσικά γεγονότα, αλλά πού αναφέρονται σ' αυτά μέσα από μιá μακρυά σειρά διεργήσεων με εξειδικευμένο μοναδικό και εξαιρετικά άφηρημένο χαρακτήρα. Αυτή είναι η δεύτερη πλευρά της γραμματικής πού άναφερα πλάι στην πλευρά πού όνόμασα «δημιουργική»: "Ό άφηρημένος χαρακτήρας τών δομών πού πρέπει να χρησιμοποιήσουμε για να έρμηνεύσουμε φαινόμενα σαν κι αυτά. "Η άφαίρεση αυτή είναι τέτοια πού δεν μπορεί να παρουσιαστεί σά δίκτυο συνειρμών. Είναι τεχνικό θέμα να τό δείξει κανείς, μά δεν νομίζω πώς είναι πολύ δύσκολο. "Όταν παραπέρα παρατηρούμε τέτοιες άφηρημένες δομές και τίς πολύπλοκες

ἀκολουθίες διαδικασιῶν πού τίς συσχετίζουν μέ τά φυσικά γεγονότα, ἀνακαλύπτουμε ὅτι οἱ δομές καί οἱ διαδικασίες αὐτές προϋποθέτουν ἐξαιρετικά περιοριστικούς ὅρους. Μπορεῖ κανεῖς νά σκεφτεῖ πολλές δυνατές τυπικές διεργήσεις πού δέν ἐπιτρέπονται σέ μιά φυσική γλώσσα ἂν καί εἶναι πολύ ἀπλές. Γιατί συμβαίνει αὐτό; Πρὶν ἀπό λίγο ἀνάφερα τή διαδικασία τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ἐρώτησης. Ἔχουμε μιά πρόταση σάν «ὁ Γιάννης κράτησε τό αὐτοκίνητο στό γκαράζ» καί μπορούμε νά σχηματίσουμε μιά ἐρώτηση μεταφέροντας τή λέξη «γκαράζ» στήν ἀρχή τῆς πρότασης ὅπου ἀντικαθιστώντας το μέ ἓνα «μέσα σέ τί» νά ἔχουμε: «(Μέσα σέ) τί κράτησε τό αὐτοκίνητο ὁ Γιάννης;» Ἀντίθετα δέν μπορούμε νά ἐφαρμόσουμε τήν ἴδια διαδικασία στήν πρόταση: «Ὁ Γιάννης κράτησε τό αὐτοκίνητο τό ὁποῖο ἦταν μέσα στό γκαράζ».

Μιά γενική ἰδιομορφία στήν ἀγγλική γλώσσα – καί σ' ὅλες τίς γλώσσες ὑποθέτω – εἶναι πώς ἔχουν ὀρισμένες σύνθετες ὀνοματικές προτάσεις ὅπως «τό αὐτοκίνητο πού ἦταν στό γκαράζ» πού δέν μπορεῖ ἀπ' αὐτές νά παραχτεῖ ἄλλη ὀνοματική πρόταση μέ τή διαδικασία τῆς τροπῆς σέ ἐρώτηση ἢ σέ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Αὐτό εἶναι προφανῶς μιά γλωσσολογική οἰκουμενική ἰδέα. Καί δέν εἶναι μόνο οἰκουμενική, ἀλλά καί «μὴ μαθευτή». Σπουδάζοντας τή γλώσσα ἔχουμε πολύ λίγες ἀποδείξεις – στήν πραγματικότητα, νομίζω δέν ἔχουμε καθόλου ἀποδείξεις – πού νά μᾶς δείχνουν πώς δέ μπορεῖ νά σχηματιστεῖ ἡ ἐρώτηση: «Μέσα σέ τί κράτησε τό αὐτοκίνητο ὁ Γιάννης τό ὁποῖο ἦταν μέσα;» Βέβαια ποτέ δέν ἔχουμε ἀκούσει τέτοια πρόταση, ἀλλά καί τίς περισσότερες προτάσεις πού συναντᾶμε δέν τίς ἔχουμε ξανακούσει. Συνεπῶς τό γεγονός ὅτι ξέρουμε πώς δέν μπορούμε νά κάνουμε τέτοια ἐρώτηση, θά πρέπει νά ὀφείλεται στό ὅτι ὑπάρχει κάποιος συμφυής περιορισμός στίς διεργήσεις πού μᾶς ἐπιτρέπεται νά κατασκευάζουμε.

Hampshire. Συνεπῶς ἡ ἀπόδειξη προέρχεται καί ἀπό τήν παρατήρηση πάνω σέ μιά ἐν ἐνεργεία διαδικασία μάθησης ἀλλά καί ἀπό τή συγκριτική γλωσσολογία. Εἶναι σημαντικό γιά σᾶς νά βρεῖτε πώς πράγματι δέν ὑπάρχουν γλώσσες πού νά μὴν παρουσιάζουν αὐτούς ἀκριβῶς τούς μετασχηματισμούς;

Chomsky. 'Υπάρχει σαφῶς μιά ἄποψη τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ἀλλά πιστεύω ὅτι στήν παρούσα φάση τοῦ θέματος, ὅσο παράδοξο κι ἂν φαίνεται, ἡ καλύτερη ἀπόδειξη γιά τό τί εἶναι οἰκουμενική ἰδιότητα τῆς γλώσσας προέρχεται ἀπό τή μελέτη μιᾶς μόνο γλώσσας. Ἡ αἰτία εἶναι αὐτή: ἂν ξανασκεφτοῦμε τή διαδικασία — ὑποθέσετε πῶς εἶστε ἕνας ἐπιστήμονας πού προσπαθεῖ νά μελετήσῃ ἕνα μαῦρο κουτί πού ἔχει σάν εἰσιόν ὀρισμένα δεδομένα καί μιά γραμματική σάν ἐξιόν — τότε κάθε ἰδιότητα τοῦ ἐξιόντος ἀποτελέσματος πού ἐπαυξάνει τήν ὀργάνωση τοῦ εἰσιόντος πρέπει νά ἀποδοθεῖ στό χαρακτήρα τῆς διαδικασίας. Πρέπει νά ἐρωτηθοῦμε τί χαρακτηριστικό στή διαδικασία ἔκανε τό ἐξιόν — ἀποτέλεσμα νά ἔχει αὐτήν τήν εἰδική ἰδιότητα. Αὐτό πού ἀποδίδεται στή διαδικασία μέ τή μελέτη τῆς σχέσης εἰσιόν — ἐξιόν πρέπει νά εἶναι μιά οἰκουμενική ἔννοια τῆς γλώσσας, ἂν δεχτοῦμε φυσικά πῶς οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι προικισμένοι ἐκ γενετῆς νά μπορούν νά μάθουν τούτη ἢ ἐκείνη τή γλώσσα. Θέτοντας ἔτσι τό πρόβλημα μπορούμε πραγματικά νά ἀποκομίσουμε ἰσχυρότατες ἀποδείξεις γιά τό τί εἶναι μιά γλωσσολογική οἰκουμενική ἔννοια ἀπ' τή βαθιά μελέτη μιᾶς μόνο γλώσσας. Βέβαια θά πρέπει νά ἐλέγξουμε ἂν ἀντέχει στή συγκριτική ἀπόδειξη. Μιά τέτοια ὑπόθεση θά πρέπει νά ἀντέξει στή δοκιμασία νά μήν ἀναιρεθεῖ ἀπό ἄλλες γλώσσες. Ἔτσι καί ἡ συγκριτική ἀπόδειξη εἶναι θεμιτή μὰ ταυτόχρονα εἶναι καί λιγότερο διαφωτιστική, τουλάχιστον γιά τήν ὥρα, ἀπ' τή βαθιά μελέτη μιᾶς μόνο γλώσσας.

Hampshire. Κάνω αὐτή τήν ἐρώτηση σκεπτόμενος κυρίως τίς κλασικές θεωρίες τῶν φιλοσόφων πού πίστεψαν σέ ἔμφυτες ἰδέες, σέ ἔμφυτες προδιαθέσεις σχηματισμοῦ ὀρισμένων ἰδεῶν ἢ πού ὑποστήριξαν πῶς ὑπάρχουν ὀρισμένες κατηγορίες σκέψης πού ἀντανακλῶνται σέ ὁποιαδήποτε γλώσσα χρησιμοποιεῖται ἐπιτυχῶς γιά ἐπικοινωνία. Θέλησαν νά μιλήσουν γιά τό ἀνθρώπινο εἶδος σά σύνολο, χωρίς νά ὑποψιαστοῦν ὅτι ἔλεγαν ἀπλῶς πῶς θά πρέπει νά ὑπάρχουν μερικές προδιαθέσεις σέ ὁποιαδήποτε ἐπιτυχῆ χρήση τῆς γλώσσας. Ἄναρωτιέμαι λοιπόν ἂν ὅταν μιλάτε γιά οἰκουμενικές ἔννοιες τῆς γλωσσολογίας λέτε στήν πραγματικότητα τό ἴδιο πράγμα μ' αὐτούς

— ότι δηλ. όχι μόνο υπάρχουν όρισμένες προδιαθέσεις αλλά πώς θά πρέπει νά είναι οικουμενικές έννοιες.

Chomsky. Κάνοντας τήν υπόθεση — πού ἂν καί ἐμπειρική, ὡστόσο εἶναι ἀναμφίβολα σωστή — πώς δέν ὑπάρχει διαφοροποίηση στίς γλώσσες πού νά μπορούμε νά ἀνακαλύψουμε σχετικά μέ τήν ἱκανότητα νά μαθευτεῖ μιά γλώσσα· ἂν δηλαδή παραδεχτοῦμε αὐτή τήν ὁμοιομορφία τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους, τότε πρέπει νά δεχτοῦμε πώς αὐτό πού ἔδειξα παραπάνω γιά τόν ἄνθρωπο πού ἔχει μάθει ἀγγλικά, σχετικά μέ τίς συμφυεῖς ἱκανότητες πού ἔκαναν δυνατή τήν ἐκμάθηση, θά εἶναι ἐπίσης ἀληθινό, καί γιά τίς συμφυεῖς ἱκανότητες πού κάνουν δυνατή τήν ἐκμάθηση τῆς Ἰαπωνικῆς ἢ ρωσικῆς ἢ μιᾶς ἀφρικανικῆς γλώσσας. Πιστεύω λοιπόν πώς ἡ λογική τοῦ ἐπιχειρήματος πού χρησιμοποίησα λίγο πιά πάνω εἶναι ὅμοια μέ τῶν ἀνθρώπων πού ἀναφέρατε, τοῦ Descartes π.χ. ὁ ὁποῖος πράγματι προσπάθησε ν' ἀνακαλύψει τίς ἀρχές πού προσδιορίζουν πώς σχηματίζονται οἱ γνώσεις μας παρατηρώντας τήν ἀνισότητα ἀνάμεσα στά δεδομένα καί τή γνώση. Ὁ Descartes ρωτᾷ: Πώς συμβαίνει, ὅταν βλέπουμε μπροστά μας ἕνα ἀκανόνιστο σχῆμα νά τό βλέπουμε σάν τρίγωνο; Παρατηρεῖ σωστά πώς ὑπάρχει μιά ἀνισότητα ἀνάμεσα στά δεδομένα πού μᾶς παρουσιάζονται καί τῆς παράστασης πού δημιουργοῦμε, ἀπ' τή μιά, καί στή γνώση τῶν ἰδιοτήτων τῶν τριγώνων πού αὐτόματα χρησιμοποιοῦμε ἀντιμετωπίζοντας αὐτά τά δεδομένα, ἀπ' τήν ἄλλη. Ἰσχυρίζεται, πολύ εὐλογα, πώς βλέπουμε αὐτό τό σχῆμα σάν τρίγωνο, ἐπειδή ὑπάρχει κάτι στή φύση τῆς νόησης πού κάνει ἡ νόηση νά κατασκευάζει ἄκοπα τήν εἰκόνα τοῦ τριγώνου· εἶναι ἕνα εἶδος σχήματος πού αὐτόματα βάζουμε πάνω στά δεδομένα, ἀντί ἕνα ἄλλο ὁποιοδήποτε ἀκανόνιστο σχῆμα πού, ἐδῶ πού τά λέμε, θά μπορούσε νά χρησιμεύσει τό ἴδιο καλά σά βάση γιά τήν ἐρμηνεία τῆς ἐμπειρίας μας. Στή δική μας περίπτωση, ἔχουμε ἕνα ἀνθρώπινο ὄν — ἕνα παιδί ἄς ποῦμε — μέ ὀρισμένα δεδομένα μπροστά του. Μέ βάση αὐτά τά δεδομένα φτιάχνει μιά γραμματική πού τά ἐπί μέρους χαρακτηριστικά της πρέπει νά ἀντανακλοῦν τίς ἰδιότητες τῆς νόησής του, μιά πού μέ τά ἴδια δεδομένα θά μπορούσαν νά κατασκευαστοῦν πολλές διαφορετικές γραμματικές. Ὅμως τό παιδί διαλέγει μιά ὀρισμένη. Αὐτό

πρέπει νά συμβαίνει ἐξαιτίας ὀρισμένων νοητικῶν ἰδιοτήτων πού περιορίζουν τήν ἐρμηνεία του τῶν δεδομένων. Ἄλλοι ἄνθρωποι διαλέγουν ἐπίσης τήν ἴδια γραμματική, πράγμα πού σημαίνει πώς οἱ ἔμφυτες διανοητικές τους ἰδιότητες εἶναι ὅμοιες μέ τοῦ παιδιοῦ.

Hampshire. Νομίζω πώς ὅταν μιλάμε γιά ἔμφυτες ἰδέες πολλά ἐξαρτῶνται ἀπό τό πόσο ἀφηρημένοι εἶναι οἱ μετασχηματισμοί. Εἶναι ἄραγε τόσο ἀφηρημένοι ὥστε δέν μπορούμε νά μιλήσουμε γι' αὐτούς παρά σά μιά «εἰδική γραμματική», μέ τήν ἔννοια πού χρησιμοποιοῦμε μιλώντας γιά τή γραμματική μιᾶς ὀρισμένης γλώσσας; Ἡ ἔννοια τῆς οἰκουμενικῆς γραμματικῆς πάντοτε ἔμεινε ἀκάλυπτη στήν κατηγορία ὅτι ὅσο εἶναι οἰκουμενική τόσο καί ἀφηρημένη, ὥστε μόλις νά ἐπαρκεῖ γιά μιά γραμματική.

Chomsky. Καί πάλι πιστεύω πώς αὐτό εἶναι μιά ἐμπειρική ἐκδοχή. Νομίζω ὅτι ἡ οἰκουμενική γραμματική - αὐτό τό σύνολο ἰδιοτήτων πού εἶναι κοινό στίς φυσικές γλώσσες ἀπό βιολογικές ἀνάγκες - εἶναι στήν πραγματικότητα μιά πολύ πλούσια καί ἐξαιρετικά διαρθρωμένη δομή μέ ἐκδηλους περιορισμούς ὡς πρός τό ποιές διεργασίες μπορούν νά ἐπιχειρηθοῦν, καί πού μπορούμε νά φανταστοῦμε πώς εὐκόλα παραβιάζονται. Ἄν ζητοῦσαν σ' ἕναν μαθηματικό νά σχεδιάσει διεργασίες πάνω σέ προτάσεις, αὐτός θά σκεφτόταν αὐτόματα μερικές πολύ θεμελιώδεις, ὅπως π.χ. νά διαβάσει τίς προτάσεις ἀπ' τό τέλος πρός τήν ἀρχή ἢ νά μεταθέσει ἀμοιβαία τήν τρίτη λέξη μέ τή δέκατη. Θά μπορούσε νά μελετήσῃ τέτοιες ἀπλές διεργασίες. Κι ὅμως τέτοιες διεργασίες δέν ὑπάρχουν στίς φυσικές γλώσσες, π.χ. δέν ὑπάρχει φυσική γλώσσα πού νά σχηματίζει ἐρωτήσεις διαβάζοντας κανεῖς ἀνάποδα δηλωτικές προτάσεις. Δέν εἶναι τόσο ἀπλό γιατί συμβαίνει ἔτσι, ἐπειδή πρόκειται γιά μιά πολύ ἀπλή διέργηση. Εἶναι πολύ ἀπλούστερη διέργηση ἀπ' αὐτή πού χρησιμοποιοῦμε π.χ. στά ἀγγλικά γιά νά σχηματίσουμε ἐρωτήσεις, ἀλλά οἱ ἀρχές πού προσδιορίζουν ποιές διεργασίες μπορούν νά ἐφαρμοστοῦν σέ μιά φυσική γλώσσα ἀποκλείουν τέτοιες ἀπλές διεργασίες, ὅπως τό νά διαβάζουμε ἀνάποδα τήν πρόταση, ἢ νά ἀντικαθιστοῦμε μέ τήν τρίτη μέ τή δέκατη λέξη. Ὅλες αὐτές οἱ διεργασίες ἐνέχουν

πολύ ενδιαφέρουσες τυπικές ιδιότητες, πού όμως δέν είναι καθόλου εμφανείς. Είναι, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, διεργήσεις – εξαρτημένες ἀπ' τή δομή καί πού ἐφαρμόζονται σέ μιά ἀκολουθία λέξεων ὄχι λόγῳ τοῦ ἐσωτερικοῦ περιεχομένου αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας, ἀλλά ἐξαιτίας μιᾶς ἀφηρημένης δομῆς πού συνδέεται μ' αὐτές, δομῆς σά σύνολο φράσεων κ.ο.κ. Καί δέν είναι καθόλου μιά ἀσήμαντη ιδιότητα τῆς φυσικῆς γλώσσας πού οἱ διεργήσεις πού ἐφαρμόζονται στίς προτάσεις εἶναι ἐξαρτημένες ἀπ' τή δομή στήν ἔννοια αὐτή. Εἶναι ἓνα παράδειγμα μιᾶς ἀπλῆς γλωσσολογικῆς οἰκουμενικῆς ἀρχῆς πού δέν μπορεῖς νά τήν ἐρμηνεύσεις μέ τό ἐπιχείρημα τῆς ἐπικοινωνιακῆς ἀποτελεσματικότητας ἢ τό ἐπιχείρημα τῆς ἀπλότητας ἢ ἄλλο παρόμοιο. Θά πρέπει ἀπλῶς νά εἶναι μιά βιολογική ιδιότητα τῆς ἀνθρώπινης νόησης.

Hamshire. Αὐτό ἀκριβῶς ἤθελα νά ρωτήσω. Ἔχετε μήπως ἀρχίσει νά ἀποκτᾶτε τή δυνατότητα μιᾶς λειτουργικῆς ἐρμηνείας γιά τίς δομές, πού ἐπιλέγονται ἀνάμεσα σέ μιά ἀπεριόριστη ποικιλία δομῶν πού θά μπορούσαν νά ὑπάρξουν; Γιατί ἐπιτέλους οἱ φιλόσοφοι συνεχῶς ὑποστήριζαν πῶς ὑπάρχουν ὀρισμένες ἀνάγκες τῆς ἀνθρώπινης σκέψης γιά τήν ἐπικοινωνία, πῶς π.χ. οἱ ὀνοματικές προτάσεις πρέπει νά λειτουργοῦν μέ ἓνα ὀρισμένο τρόπο, ὅπως ἡ ἴδια ἡ δηλωτική ἐνέργεια τό ἀπαιτεῖ. Γιά τήν περίπτωση τους ὅλα αὐτά ἦταν a priori μὴ ἐλεγμένα ἀπό λεπτομερεῖς παρατηρήσεις καί τό ἐπιχείρημά τους ἦταν κυρίως λειτουργικό: τί χρειάζεται στα ἀνθρώπινα ὄντα, πού εἶναι ἀντικείμενα μεσαίου μεγέθους, γιά νά κάνουν ἀναφορές καί δηλώσεις.

Chomsky. Τό ἐνδιαφέρον βρίσκεται σ' ἐκεῖνες τίς ἀρχές ὅπου ἀπαντοῦν δύο ὄροι: πρῶτο, εἶναι οἰκουμενικές, ἀλλά ὄχι στήν τύχη, οὔτε ἀπλῶς ἐπειδή καμιὰ γλώσσα δέν τίς παραβιάζει, ἀλλά κυρίως ἐπειδή καμιὰ γλώσσα δέν θά μπορούσε νά τίς παραβιάσει. Δεύτερο, δέν ἔχουν τό χαρακτηριστικό πού ἀναφέρατε πρό ὀλίγου, δηλ. ὅτι εἶναι κατά κάποιο τρόπο ἀπαραίτητες σέ ὀργανισμούς τοῦ μεγέθους μας καί τοῦ ρόλου μας στόν κόσμο. Νομίζω πῶς οἱ οἰκουμενικές ἀρχές πού εἶναι ἐνδιαφέρουσες, εἶναι αὐτές πού δέν

είναι αναγκαίες σ' αυτήν την έννοια και είναι πολλές τέτοιες. Πρό-
 όλιγου ανάφερα δύο. 'Η μία είναι η αρχή που κάνει αδύνατο τό
 σχηματισμό μιᾶς ἐρώτησης ὅπως τό: «Σέ τί γκαράζ κράτησε ὁ
 Γιάννης τό αὐτοκίνητο πού ἦταν μέσα;». (What garage did John keep
 the car that was in?)

Αὐτή ἡ ἐρώτηση εἶναι αδύνατη μέ βάση κάποια οἰκουμενική ἀρχή.
 'Η δεύτερη εἶναι ἡ ἀρχή πού κάνει αδύνατο τό σχηματισμό μιᾶς
 ἐρώτησης ὅταν π.χ. διαβάζουμε μιᾶ φράση ἀνάποδα. Καμιά ἀπό
 τίς δύο ἀρχές δέν εἶναι ἀναγκαῖες γιά τήν ἀποτελεσματικότητα
 τῆς ἐπικοινωνίας οὔτε ἔχουν ὅποιαδήποτε σχέση μέ τή λειτουργία
 μας σ' ἓνα κόσμο ἑνός ὀρισμένου εἶδους. Πρόκειται γιά τυπικές
 ἀρχές. Εὐκόλα μπορεῖ νά φανταστεῖ κανεῖς μιᾶ γλώσσα πού νά ἔ-
 χει παραβιάσει αὐτές τίς ἀρχές, μιᾶ γλώσσα πού νά μήν ἔχει μόνο
 διεργήσεις ἐξαρτημένες ἀπό τή δομή. Καί μιᾶ τέτοια γλώσσα
 θά μπορούσε νά εἶναι τό ἴδιο χρησιμοποιήσιμη ὅπως ἡ δική μας. Θά
 μπορούσε νά πείς μ' αὐτήν τά ἴδια πράγματα. 'Αντί νά ἔχει τούς
 πολύπλοκους κανόνες μας γιά τό σχηματισμό τῶν ἐρωτήσεων ἡ
 γλώσσα αὐτή θά εἶχε ἓνα πολύ ἀπλό κανόνα ἔτσι πού ἡ ἐρώτηση
 πού θά ἀναφέρεται στήν πρόταση «ὁ Γιάννης εἶδε τόν Βασίλη
 χθές» (John saw Bill yesterday) θά ἦταν ἡ ἴδια πρόταση διαβασμέ-
 νη ἀνάποδα. 'Απ' τή μεριά μου θά μπορούσα νά προβλέψω πώς ἂν
 κατασκευαζόταν μιᾶ τεχνητή γλώσσα πού νά παραβιάζε ὀρισμένες
 ἀπ' τίς γενικές αὐτές ἀρχές, δέ θά μπορούσε νά τή μάθει κανεῖς
 ἢ τουλάχιστο νά τή μάθει κανεῖς μέ τήν εὐκολία καί ἀποτελεσμα-
 τικότητα πού ἓνα φυσιολογικό παιδί μαθαίνει μιᾶ φυσική γλώσσα.
 Π.χ. θά πρέπει νά προβλέψω πώς ἂν κάποιος κατασκεύαζε μιᾶ
 γλώσσα πού νά μοιάζει μέ ἀγγλικά ἀλλά πού νά περιέχει καί διερ-
 γήσεις μή ἐξαρτημένες ἀπό τή δομή, σ' ἓνα παιδί πού θά τοῦ
 δίνονταν δεδομένα αὐτῆς τῆς γλώσσας θά χρειαζόταν πολὺς και-
 ρός καί κόπος γιά νά τή μάθει καί νά τή χρησιμοποιήσει.

Hampshire. Τοῦτο θά συνέβαινε ὄχι μόνο ἐπειδή θά εἶχε δύο ἀρ-
 χές ὀργάνωσης, ἀλλά ἐπειδή ἡ μία ἀπ' αὐτές δέν εἶναι δυνατό
 νά μαθευτεῖ;

Chomsky. Μιά ἀρχή πού δέν προσαρμόζεται στή γλωσσική

του Ικανότητα. Μπορεί να καταφέρει να τη μάθει κατά κάποιον άλλον τρόπο σά να λύνει σταυρόλεξο. Σάν εϋφυή ανθρώπινα όντα αναμφισβήτητα θα μπορούσαμε να μην τηρήσουμε ένα κώδικα που να χρησιμοποιεί μη εξαρτημένες από τη δομή διεργασίες. "Αν μου παρουσιαζόταν σαν ένα είδος συστήματος από τον "Αρη που να σχηματίζει ερωτήσεις διαβάζοντας κανείς ανάποδα δηλωτικές προτάσεις, θα μπορούσα ίσως να το καταλάβω' αλλά όχι μέσα απ' εκείνες τις ιδιότητες της νόησης που χρησιμοποιεί το παιδί πάνω στα δεδομένα που του παρουσιάζονται για να ανακαλύψει μία γραμματική. Νομίζω πως θα μπορούσαμε να το δείξουμε εμπειρικά' θα μπορούσα να δείξω πως υπάρχει μία ποιοτική διαφορά ανάμεσα στον τρόπο που θα ερμήνευα και θα δάμαζα αυτό το υλικό και στον τρόπο που θα χρησιμοποιούσα για να ερμηνεύσω και να δαμάσω το υλικό μίας φυσικής ανθρώπινης γλώσσας. Προκαταρκτικά πειράματα αυτού του είδους έγιναν από τον όμιλο του George Miller ψυχολόγου στο Harvard. 'Ο Miller έχει ένα σχέδιο πάνω στο οποίο βασίστηκε για να προσπαθήσει να δεί τι είναι απολύτως απλές γλώσσες από μαθηματική άποψη' τέτοιες είναι οι γλώσσες που περιγράφονται στην τύχη και εξαιτίας άλλων παραγόντων και φυσικά δεν είναι αν οι άνθρωποι θα βρουν δυσκολότερη την εκμάθηση των οργανωτικών αρχών αυτών των γλωσσών απ' την ανεύρεση των οργανωτικών αρχών των φυσικών γλωσσών.

'Υποθέτω πως η απάντηση σ' αυτό το πείραμα θα είναι καταφατική. Είναι δυσκολότατο πείραμα γιατί του χρειάζεται ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και συγχρόνως δεν είναι από τα συνηθισμένα ψυχολογικά πειράματα.

Hamshire. Θα ήθελα να κάνω μία διαφορετική ερώτηση. Αυτή η υπόθεση έχει μία συγκεκριμένη συνέπεια για τη διδασκαλία της γλώσσας;

Chomsky. Νομίζω πως έχει αν και, μάλλον, αρνητική. 'Η διδαχή ξένων γλωσσών κατά το μεγαλύτερο μέρος της, όπως γίνεται σήμερα, ιδίως στις ΗΠΑ, βασίζεται σε μία αντίληψη για τη γλώσσα πέρα για πέρα αντίθετη μ' αυτό. Βασίζεται στην παραδοχή πως η γλώσσα είναι στην πραγματικότητα μία δομή συνήθειας, ότι η γλώσσα

είναι ένα σύστημα δεξιολογιών και ότι πρέπει να διδάσκεται με την εξάσκηση και τό σχηματισμό συνειρμών από αποκρίσεις σε έρεθισμούς. Νομίζω πως οι αποδείξεις πως αυτή ή αντίληψη για τή γλώσσα είναι έντελώς λαθεμένη, είναι πολύ πειστικές και ότι αυτός ο τρόπος διδασκαλίας είναι πολύ κακός τρόπος και αναμφίβολα ένας τρόπος χωρίς αρχές. "Αν συμβαίνει να λειτουργεί γίνεται στην τύχη και εξαιτίας άλλων παραγόντων και φυσικά δεν είναι μία μέθοδος που να βασίζεται σε οποιαδήποτε κατανόηση για τή φύση τής γλώσσας. "Όπως ανάφερα προηγουμένως ή αντίληψή μας για τή φύση τής γλώσσας μου φαίνεται πως δείχνει απολύτως πειστικά ότι ή γλώσσα δεν είναι μία δομή συνήθειας αλλά ότι έχει κάποια δημιουργό ιδιότητα και βασίζεται σε άφηρημένες τυπικές αρχές και σύνθετες διεργασίες. Προσωπικά πιστεύω πως από τή γνώση μας για τήν όργάνωση τής γλώσσας και τίς αρχές που προσδιορίζουν τή δομή της δεν μπορεί κανείς άμέσως να φτιάξει ένα πρόγραμμα διδασκαλίας. Τό μόνο που μπορώ να προτείνω είναι τό πρόγραμμα διδασκαλίας να σχεδιαστεί έτσι που ν' αφήνει ελεύθερο πεδίο σε εκείνες τίς δημιουργικές αρχές που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στην διαδικασία τής εκμάθησης τής γλώσσας και φαντάζομαι στην μάθηση οποιουδήποτε άλλου. Νομίζω πως θά έπρεπε να προσπαθήσουμε μάλλον να δημιουργήσουμε ένα πλούσιο γλωσσολογικό περιβάλλον για τίς ένστικτώδεις εύρηματικές Ικανότητες που αυτόματα διαθέτει κάθε φυσιολογικός άνθρωπος.

Hampshire. "Όπως γινόταν με τήν κλασική φιλολογική παιδεία;

Chomsky. "Όπως με τήν κλασική φιλολογική παιδεία που νομίζω πως βρισκόταν στο σωστό δρόμο. "Όποσδήποτε έναρμονίζεται πολύ περισσότερο με τήν άποψή μου για τή γνώση τής γλώσσας, παρά ή σύγχρονη γλωσσολογική θεωρία με τήν έμφασή της στην συνήθεια, τήν επιδεξιότητα και τήν Ικανότητα στην προφορά.

Hampshire. Τό περίεργο έδω είναι πως από τή μία έχουμε τόν παραδοσιακό φιλοσοφικό Ισχυρισμό, τόν Ισχυρισμό τών έμπειριστών φιλοσόφων όλων τών περιόδων, τουλάχιστο από τό 18ο αιώνα και δώθε, πως ή γλώσσα μαθαίνεται με τό συνειρμό Ιδεών και τήν εκμαίευση τών αποκρίσεων, πως οι παραστάσεις σχηματί-

ζονται κατ' αὐτόν τόν τρόπο αφαιρετικά, καί πώς ἡ γραμματική εἶναι ἓνα πολιτιστικό φαινόμενο πού ποικίλλει ανάλογα μέ τίς διάφορες κουλτοῦρες, χωρίς κοινές θεμελιακές δομές καί χωρίς νά ὑπάρχει ἀνάγκη νά προτιμᾶ κανεῖς μιά δομή ἀπό μιά ἄλλη, καί ἀπό τήν ἄλλη ἔχουμε τήν ἀντίθετη φιλοσοφική παράδοση, πού λέει πώς ὑπάρχουν προδιαθέσεις γιά νά σχηματίζουμε ὀρισμένες ἰδέες καί γιά νά ὀργανώνουμε τίς παραστάσεις μας κατά μιά ὀρισμένη τάξη καί ἀκόμη περισσότερο πώς αὐτές οἱ ἰδέες μποροῦν νά ἐκφραστοῦν μέ ἀποφαντική μορφή. Τό θέμα εἶναι τώρα πώς μιά σειρά πειραμάτων μαζί μέ μιά ἄρτια στατιστική θεωρία δείχνουν πώς ἡ μιά ἀπό τίς δύο φιλοσοφικές παραδόσεις ἀκολουθοῦσε λάθος δρόμο καί πώς ἡ ἄλλη εἶναι ἡ σωστή, μολονότι δέν ξέρουμε ἀκόμη πόσο ἀκριβεῖς εἶναι αὐτές οἱ ἀφηρημένες μετασχηματιστικές ἀρχές καί ἂν μοιάζουν κάπως μέ τίς παραδοσιακές ἐμφυτες ἰδέες. Στό πόρισμα πού καταλήξατε προκαλέσατε ἀμφισβητήσεις σ' ἄλλους μελετητές αὐτοῦ τοῦ κλάδου;

Chomsky. Προκαλεῖ μεγάλες διχογνωμίες, ἂν καί οἱ περισσότερες εἶναι κάπως ἐκτός θέματος. Εἶμαι βέβαιος πώς τά πράγματα θά μποῦν στή θέση τους μέ τόν καιρό. "Ἐνα μεγάλο μέρος σ' αὐτές τίς ἀντιρρήσεις δέν ἀφορᾶ τά πορίσματα, ἀλλά τή φύση τῶν στόχων. Ἡ ἀποψη αὐτή γιά τή μελέτη τῆς γλώσσας καί γενικά γιά τή μελέτη τῶν διανοητικῶν διαδικασιῶν, ἀντιτίθεται ,ὅπως λέτε, σέ μιά μακριά παράδοση. Νομίζω πώς ἓνα ἀπ' τά σοβαρότερα προβλήματα πού κάνει δύσκολη γιά τούς ἀνθρώπους ἀκόμη καί τήν ἐρευνα γιά τήν ὀρθότητα αὐτοῦ πού προτείνεται, εἶναι πώς πρέπει πρῶτα νά δοῦν ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτα τό ἀναγκαῖο στήν παράδοση πού ν' ἀντιτίθεται. Ἡ ἐμπειριστική ἀποψη εἶναι τόσο βαθιά ριζωμένη στόν τρόπο πού θεωροῦμε τήν ἀνθρώπινη νόηση, ὥστε νά ἔχει πάρει σχεδόν τόν χαρακτήρα τῆς πρόληψης.

Hampshire. "Ἄς ὑποθέσουμε ὅμως πώς παίρνουμε ἄλλα χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς πού δέν ἔχουν οὔτε τήν ἴδια λειτουργία οὔτε τήν ἴδια πολυπλοκότητα, ἀλλά πού παρουσιάζουν κάποια ἀναλογία μ' αὐτό πού μεταφορικά θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε γλώσσα τῶν χειρονομιῶν. Θά μπορούσε κανεῖς νά πεί πώς

τά παιδιά έχουν μία προδιάθεση στό νά μιμοῦνται χειρονομίες, ἐκφράσεις πού δέν μπορεῖ νά έχουν μάθει ἢ δεῖ μέ τόν κλασικό ἐμπειρικό τρόπο, πώς τό ἐξιόν ἔχει ἐλάχιστη σχέση μέ τό εἰσιόν. Αὐτό μπορεῖ νά μᾶς ὀδηγήσει νά ποῦμε πώς, μ' ἓνα τρόπο, στή φυσιολογική κατασκευή ὑπῆρχε μία προδιάθεση νά συμπεριφέρεται κανείς σ' αὐτόν τόν χῶρο μ' ἓναν ὀρισμένο τρόπο.

Chomsky. Π.χ. νά χαμογελά κανείς ἀντί νά κλαίει ὅταν εἶναι εὐτυχισμένος.

Hampshire. Θά μπορούσε κανείς νά δεχτεῖ γενικά γιά τήν ἀνθρώπινη συμπεριφορά ὅτι εἶναι κληρονομικῆς μορφῆς, μέ ἓνα ἐπίστρωμα καλλιέργειας, τό ἴδιο καί γιά τά διάφορα εἶδη τελετουργικῶν συμπεριφορῶν. Ἐάν κανείς κάνει τήν ἴδια ἀνάλυση στά παιχνίδια πού παίζουν τά παιδιά καί δεῖ τήν ἐναλλαγή καί τήν εὐκολία πού τά μαθαίνουν, χωρίς ἀμφιβολία θά ἐντυπωσιαστεῖ βαθύτατα ἀπ' αὐτό.

Chomsky. Εἶμαι βέβαιος πώς δέ θά εἶναι ἱκανά νά μάθουν ἄλλα εἶδη παιχνιδιῶν πού ἀπό μία ἀφηρημένη ἄποψη εἶναι τό ἴδιο ἀπλά, ἐπειδή δέν εἶναι καλά προσαρμοσμένα στίς εἰδικές διανοητικές τους δομές.

Hampshire. Συνεπῶς δέ θά πρέπει νά ἐκπλήσσει κανείς μ' αὐτό στόν τομέα τῆς γλώσσας. Ἐπ' τήν ἄλλη, πάλι στή γλώσσα ὑπεισέρχεται ἓνας ἰδιάζων παράγων, πού τή συσχετίζει μέ τή φιλοσοφική παράδοση πού ἐξετάσαμε, δηλ. μέ τήν ἐμπειριστική, πού πάντα ἀρνήθηκε πώς ὑπάρχει κάτι πού μπορεῖ νά ὀνομαστεῖ ἐ μ φ υ τ ε ς ἰ ὀ ἔ ε ς, ἐννοώντας μ' αὐτό οὐσιαστικές ἀποφάνσεις, πίστεις καί ὀχι προδιαθέσεις νά συμπεριφέρεται κανείς μέ ὀρισμένους τρόπους. Ἐάν ὑποθέσουμε πώς κάποιος ἀνακαλύπτει πώς ὑπάρχουν προτιμήσεις γιά ὀρισμένες ἀκολουθίες ἤχων ἢ λέξεων πού νά εἶναι βέβαια πολύ γενικές, αὐτό θά φαινόταν σάν ἓνα χαρακτηριστικό τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς πού δέν ἐνοχλεῖ καθόλου τήν εἰκόνα τοῦ ἐμπειριστῆ — τουλάχιστο ὀχι περισσότερο ἀπ' ὀσο θά τόν ἐνοχλοῦσε ἢ ὑπαρξη μιᾶς προδιάθεσης νά ἀναπαραστήσει μία σκηνή σ' ἓνα κομμάτι χαρτί, ἀφοῦ πάρει ἓνα μολύβι, μ' ἓναν ὀρισμένο τρόπο.

Chomsky. Λοιπόν βλέπετε δέ συμφωνῶ ἀπολύτως μ' αὐτό. Νομίζω πώς οἱ ἐμπειριστές εἶναι λίγο θολοί σ' αὐτό τό σημείο. "Ἄν ρίξουμε μιά ματιά στους μηχανισμούς τῆς μάθησης πού προτείνονται ἀπ' τούς κλασικούς ἐμπειριστές, τόν Hume π.χ., ἢ στίς σύγχρονες παραλλαγές τους ὅπως ἡ ὀνομαζόμενη «θεωρία τῆς μάθησης» στήν ψυχολογία, τότε βλέπουμε πώς αὐτοί οἱ μηχανισμοί δέν ἀφήνουν περιθώρια γιά τέτοια πράγματα, ὅπως οἱ ἀρχές τοῦ εἴδους πού ἀναφέρατε. Τέτοιες εἰδικές ἀρχές ἀναπαράστασης δέν ἔχουν θέση στή θεωρία τῆς μάθησης τοῦ Hume. Ἡ θεωρία τῆς μάθησης τοῦ Hume λέει, ἐντέλει, πώς ὑπάρχουν ἐντυπώσεις, κατά τά φαινόμενα, προσδιορισμένες ἀπ' τή φύση τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καί πώς αὐτές οἱ ἐντυπώσεις συσχετίζονται μεταξύ τους ἀπό ὀρισμένους εἰδικούς μηχανισμούς συγγένειας, ὁμοιότητας, κλπ. Ἡ σύγχρονη ψυχολογία προσθέτει πολύ λίγα πράγματα σ' αὐτήν τήν εἰκόνα, εἶναι ἀλήθεια. Μπορεῖ κανεῖς νά προσθέσει ὀρισμένες ὑποθέσεις πάνω σέ δείγματα ἐρεθισμῶν ἢ σέ τεχνικές πού οἰκοδομοῦν ἱεραρχίες, ἀλλά οἱ προσθήκες πού ἔγιναν ἀπ' τή σύγχρονη θεωρία τῆς μάθησης δέ μοῦ φαίνεται νά πηγαίνουν οὐσιαστικά πέρα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τήν περιοχή ἢ τή διαδικασία. Στήν περιοχή αὐτή ἀπλῶς δέν ἐνσωματώνονται γενικές ἀρχές γιά τό πῶς ὀργανώνεται ἡ γνώση, τό εἶδος τῆς γνώσης πού ἀνάφερα σέ σχέση μέ τή γλώσσα, καί τό εἶδος πού περιγράψατε σέ σχέση μέ τήν τεχνική τῆς ἀναπαράστασης ἢ μέ τήν ὀργάνωση τῶν παιχνιδιῶν.

Hampshire. Ὑποθέτω πώς ἡ ἀντίθεση ὅπου θά ἐπέμεναν ἐδῶ οἱ ἐμπειριστές θά ἦταν ἀνάμεσα στή γνώση μέ τήν ἐννοια τῆς ἀποφαντικῆς γνώσης πού λέγεται πώς εἶναι ἐμφυτη, καί σέ χαρακτηριστικά τῆς συμπεριφορᾶς, ὅπως ἡ τάση τοῦ νά παραστήσει κανεῖς σ' ἓνα χαρτί ἓνα στερεό σῶμα κατά ἓνα ὀρισμένο τρόπο πού ἀπό ἄποψη πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου μπορεῖ πολύ νά ποικίλει.

Ἐντούτοις, μέ δοσμένες ὅλες τίς δυνατότητες πού ὑπάρχουν γιά τήν ἀναπαράσταση σάν κάτι τό ἐνσωματωμένο, δέ βλέπω γιατί οἱ ἐμπειριστές θά ἐνοχλοῦνταν ἀπ' αὐτό τό χαρακτηριστικό τῆς συμπεριφορᾶς, μολονότι θά ἔπρεπε νά εὔρισκαν δυσκολίες, ἂν αὐτές οἱ προδιαθέσεις ἔφθαναν νά γίνουν αὐτό πού θά μπορούσαμε νά ὀνο-

μάσουμε αποφαντική γνώση ή, ακόμη, περιορισμένες κατηγορίες της σκέψης.

Chomsky. Σ' αυτό τό σημείο συναντάμε δυσκολίες μέ τήν έννοια τής γνώσης, όπως τουλάχιστο χρησιμοποιείται συνήθως στή σύγχρονη φιλοσοφία, καί πού είναι πολύ διαφορετική απ' τόν τρόπο πού τή χρησιμοποιούσε ή κλασική ρασιοναλιστική φιλοσοφία. Καί αυτό κάνει δύσκολο τό πλαίσιασμα τών έκδοχών πού χωρίζει τούς κλασικούς ρασιοναλιστές καί τούς έμπειριστές. Θα ήθελα νά χρησιμοποιήσω τή «γνώση» μέ τήν έννοια πού τήν χρησιμοποίησε ό Leibnitz: Σάν αναφορά στήν άσυνείδητη γνώση, σέ άρχές οι όποιες σχηματίζουν τά νεύρα καί τούς συνδέσμους τής σκέψης, αλλά πού μπορεί νά μήν είναι συνειδητές άρχές, πού ξέρουμε πώς πρέπει νά λειτουργούν μολονότι μπορεί νά μήν είμαστε σέ θέση νά τίς ένδοσκοπήσουμε. Η κλασική ρασιοναλιστική άποψη είναι πώς υπάρχουν πολλές άρχές πού προσδιορίζουν τήν όργάνωση τής γνώσης καί πού μπορεί νά μήν τίς συνειδητοποιούμε. Μπορεί νά είναι αποφαντικές στή μορφή άν καί σέ πολλές περιπτώσεις δέν εκφράζονται. Δέν μπορείς νά βρεις κανέναν πού νά μπορεί νά σοῦ πεί τί είδους είναι αυτές οι άρχές. Νομίζω πώς οι ρασιοναλιστές δέν προχώρησαν αρκετά. Ένα από τά βασικά λάθη πού έκανε νομίζω ή λαϊμπνιτσιανή θεωρία τής νόησης είναι ή υπόθεση πώς μπορεί κανείς νά φέρει στήν επιφάνεια τίς άρχές αυτές, πώς άν έργαστείς πολύ πάνω σ' αυτό καί ένδοσκοπήσεις, μπορείς νά κάνεις συνειδητό τό περιεχόμενο τής νόησης. Δέν έχω κανένα λόγο νά πιστέψω πώς τά νεύρα καί οι σύνδεσμοι τής σκέψης, μέ τή λαϊμπνιτσιανή έννοια, είναι έστω καί καταρχήν προσιτές σέ ένδοσκόπηση. Πιθανόν νά άλληλοσχετίζονται μ' έναν πολύπλοκο τρόπο μ' όρισμένες άρχές πού είναι προσιτές σέ ένδοσκόπηση, αλλά δέν υπάρχουν περισσότεροι λόγοι για νά υποθέσει κανείς πώς αυτές οι συγκεκριμένες άρχές είναι πιο έπιδεκτικές σέ ένδοσκόπηση απ' τίς άρχές πού διέπουν τήν όπτική σύλληψη — άρχές πού όπως στο παράδειγμα του Descartes μάς κάνουν νά βλέπουμε ένα όρισμένο άνώμαλο σχήμα σάν παραμορφωμένο τρίγωνο.

Τελικά νομίζω ότι όπωσδήποτε μία μέρα θα υπάρξει μία φυσιολογι-

κή εξήγηση για τις νοητικές διαδικασίες που ανακαλύπτουμε τώρα, αλλά μου φαίνεται ότι αυτό θα αποδειχτεί αληθινό για ένα λόγο όχι πολύ σπουδαίο. Μου φαίνεται πώς όλο τό πρόβλημα, αν υπάρχει μία φυσική βάση για τις διανοητικές δομές, είναι μάλλον κενό για τόν απλούστατο λόγο, πώς αν ρίξουμε μία ματιά στην πορεία τής Ιστορίας τής σύγχρονης επιστήμης ανακαλύπτουμε πώς ή έννοια «φυσικόν» έχει διευρυνθεί βήμα προς βήμα για νά καλύψει ό,τι κατανοούμε. Για έναν καρτεσιανό φυσικό ή ιδέα τής έλξης από απόσταση δέν ήταν φυσική διεργασία, και, ακόμη και για τόν ίδιον τό Νεύτωνα, ήταν μία υπερφυσική ιδιότητα τών αντικειμένων. Όταν λοιπόν αυτό μεταβλήθηκε σέ κατανοητή έννοια τότε βέβαια έγινε φυσική διεργασία επειδή ή έννοια «φυσικό» διευρύνθηκε. Τό ίδιο έγινε μέ τά ηλεκτρομαγνητικά φαινόμενα, πού δέν ήταν δυνατό νά θεωρηθοῦν φυσικές διεργασίες μέ τήν έννοια πού έδινε ο Descartes και πού δέν ενείχαν τις έννοιες ὠθηση και έλξη. Έγιναν φυσικές διεργασίες, όταν αρχίσαμε νά τά κατανοούμε. Μιά πού τελευταία αρχίσαμε νά κατανοούμε τις ιδιότητες του νοῦ, θά διευρύνουμε τήν έννοια «φυσικό» για νά συμπεριλάβουμε κι αυτές τις διεργασίες. Τό μόνο πρόβλημα τώρα είναι αν οι φυσιολογικές και φυσικές διεργασίες είναι καταρχήν αρκετά πλούσιες – και ίσως είναι στην πραγματικότητα – για νά καλύψουν τά νοητικά φαινόμενα πού αρχίζουν νά αναδύονται. Αὐτή είναι μία εμπειριστική ερώτηση. Δέν ξέρω ποιά είναι ή απάντηση. Δέν ἀμφιβάλλω ὅμως πώς και αν ακόμη δέν είναι αρκετά πλούσιες θά προσθέσουμε νέες αρχές και θά τις ονομάζουμε φυσικές αρχές.

Hampshire. Ὁραία. Ὅμως σκέφτεται κανείς αυτές τις αρχές, αυτές τις ἐνυπάρχουσες – ἐμφυτες προδιαθέσεις πού πρέπει νά παραδεχτεί προσπαθώντας νά γράψει μία σαφή γραμματική. Σκέφτεται κανείς πώς ἀντιμετωπίζει έναν ὀρισμένο περιορισμό τής ἀνθρώπινης σκέψης, ὅπως όταν φορούμε γιαλιά, πού μόλις τά βγάλουμε δέ βλέπουμε τίποτα. Ἄραγε ή ἀνακάλυψη αὐτῶν τῶν προδιαθέσεων και ἀρχῶν στην πιό ειδική τους μορφή – αν δεχτούμε πώς είναι δυνατή ή ἀνακάλυψη – μάς δίνει τήν πιθανότητα νά ἀπαλλαγούμε ἀπ' τόν περιορισμό;

Chomsky. Μου φαίνεται πώς ή σωστή ἀντιμετώπιση αὐτοῦ τοῦ προ-

βλήματος είναι ή επιστροφή σέ μιά από παλιά έγκαταλειμμένη ιδέα, πού μολαταῦτα είναι νομίζω αρκετά πρόσφορη. 'Η άποψη πώς υπάρχουν Ικανότητες τοῦ νοῦ. "Αν θέλουμε νά δημιουργήσουμε μιά σαφή αντίληψη γιά τή δομή ενός τόσο σύνθετου πράγματος ὅπως ὁ ανθρώπινος νοῦς, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά δεχτοῦμε τήν ὑπαρξη διαφόρων λογικῶν συστατικῶν, πού μποροῦν νά ὀνομαστοῦν Ικανότητες, καί πού διαφέρουν ανάμεσά τους ὅσον ἀφορᾶ τίς ιδιότητές τους καί ταυτόχρονα συσχετίζονται μέ πολύπλοκους τρόπους.

Μιά ἀπ' αὐτές τίς Ικανότητες είναι ὑποθέτω ή Ικανότητα τῆς γλώσσας ή ὅποια ἔχει ὀρισμένες περιοριστικές ἀρχές σάν αὐτές πού ἀνάφερα. 'Αλλά υπάρχουν καί πολλά ἄλλα συστατικά τῆς νόησης ἐκτός ἀπό τήν Ικανότητα τῆς γλώσσας. Γι' αὐτό εἶπα πρὶν πώς θά μπορούσαμε ωραιότατα νά καταργήσουμε ἕνα κώδικα πού παραβιάζει μερικές ἀπ' τίς ἀρχές τῆς γλώσσας πού είναι ἐνσωματωμένες στήν Ικανότητά της.

Hampshire. 'Εννοεῖται τίς λογικές καί μαθηματικές Ικανότητες σάν κάτι τό τελείως ξεχωριστό;

Chomsky. Θά πρέπει νά είναι κάτι τελείως ξεχωριστό ἀπ' τήν εἰδική γλωσσική Ικανότητα. Νομίζω πώς ή γλωσσική Ικανότητα είναι αὐτή ή ιδιότητα τοῦ νοῦ, πού ὅταν ἐφαρμόζεται στά συνήθη γλωσσολογικά δεδομένα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀναπτύσσει αὐτήν τήν σέ ὑψηλό βαθμό διαρθρωμένη, πολύ ἀφηρημένη δομή τῆς ἀνθρώπινης γραμματικῆς πού προσδιορίζει τή γνώση τῆς γλώσσας. 'Εντούτοις ἔχουμε πολλές ἄλλες νοητικές Ικανότητες ἐκτός ἀπ' αὐτήν. 'Η Ικανότητα τῆς ἐκμάθησης μιᾶς γλώσσας δέν είναι ή μόνη μας Ικανότητα καί δέν ἀμφισβάλλω πώς καί οἱ ἄλλες νοητικές Ικανότητες ἔχουν καί αὐτές τούς περιορισμούς τους.

'Η ὑπαρξη τέτοιων περιορισμῶν είναι συνέπεια στό γεγονός πώς εἴμαστε βιολογικοί ὀργανισμοί. Μποροῦμε νά ποῦμε ποιοί είναι οἱ περιορισμοί ενός βάτραχου κι ὀρισμένοι πῶς πολύπλοκοι ὀργανισμοί ἀπό ἐμᾶς θά είναι σέ θέση νά ποῦν ποιοί είναι οἱ δικοί μας περιορισμοί. Δέ νομίζω πώς ὑπάρχει ἀντίφαση στήν ιδέα πώς θά

μπορούσαμε μόνοι μας να ανακαλύψουμε κάπως ποιοί είναι οι περιορισμοί μας, αλλά προς τό παρόν βέβαια είμαστε πολύ μακριά απ' αυτό, εκτός ίσως απ' τίς περιπτώσεις όρισμένων τεχνητά απομονωμένων στοιχείων του νοῦ όπως ή Ικανότητα τῆς γλώσσας.

Hampshire. Ναι, αλλά τότε θεωρείται πώς υπάρχει μεγάλη αντίθεση ανάμεσα στην Ικανότητα πού εξασκεΐται στα καθαρά μαθηματικά ἄς πούμε, καί εκείνης πού εξασκεΐται για τήν αναγνώριση καί κατασκευή νέων προτάσεων.

Άπό Ιστορική ἄποψη δημιουργείται ένα παράδοξο ἄν διαχωριστοῦν ἀπόλυτα αὐτές οι δύο Ικανότητες, γιατί θά μπορούσε να υποθέσει κανείς πώς ή λογική καί ή γλωσσολογική επιχειρηματολογική δομή μπορούν να ἔνταχτοῦν κάπως κάτω απ' τήν ἴδια Ικανότητα.

Chomsky. Νομίζω πώς θά ἦταν δογματικό προς τό παρόν τό να πάρει κανείς οποιασδήποτε θέση σ' αυτό τό πρόβλημα. Τό μόνο πού μπορούμε να πούμε είναι ότι ἔχουμε ἀποδείξεις πώς ή γλωσσική Ικανότητα ἔχει όρισμένες Ιδιότητες. Βέβαιο είναι πώς αὐτές οι Ιδιότητες δέν αποτελοῦν ένα γενικό περιορισμό τῆς ἀνθρώπινης ἀντίληψης. Ξέρουμε επίσης πώς μπορούμε ωραιότατα να ἐπινοήσουμε μιά γλώσσα πού να ἔχει όρισμένες διεργασίες ἀνεξάρτητες τῆς δομῆς. Ὠραία, όλα αὐτά λοιπόν τό μόνο πού μᾶς λένε είναι πώς υπάρχουν Ικανότητες πέρα απ' εκείνη τῆς γλώσσας. Ποιά είναι ή φύση τους, πώς σχετίζονται μέ τήν Ικανότητα τῆς γλώσσας αὐτά είναι ἐρωτήματα πού μένει να ἐρευνήσουμε, μέσο τῆς μελέτης, ἄλλων νοητικῶν συστημάτων, μελέτης πού μπορεΐ να είναι ἀνάλογη μέ εκείνη τῆς γλώσσας. "Ένας απ' τούς λόγους για τούς όποιους πιστεύω πώς ή σημερινή σπουδή τῆς γλώσσας είναι τόσο ἐνδιαφέρουσα, είναι γιατί προτείνει μιά μέθοδο μέ τήν όποία μπορούν να μελετηθοῦν ἄλλα νοητικά συστήματα. Ὑπάρχουν τόσα ἄλλα πράγματα πού γνωρίζουμε εκτός απ' τή γλώσσα καί νομίζω ότι θά ἦταν πολύ λογικό να ἐξετάσουμε καί ἄλλα γλωσσολογικά συστήματα πού ἔχουμε, όπως ἀκριβῶς προτείνει ό ρασιοναλιστής φιλόσοφος να ἐξετάσουμε τά πιστεύω μας για τόν ἐξωτερικό κόσμο καί να δοῦμε ἄν μπορούμε να κατασκευάσουμε κάτι ἀνάλογο μέ μιά γραμματική αὐτῶν τῶν πι-

στεύω, κι έπειτα νά αναρωτηθοῦμε πῶς αναπτύχθηκε αὐτή ἡ «γραμματική» μέ βάση τά δεδομένα πού ἔχουμε καί τί δείχνει αὐτή ἡ σχέση εἰσιόν-έξιόν γιά τή φύση τοῦ νοῦ πού μεσολάβησε σ' αὐτόν τό συνδυασμό.

Hampshire. Νομίζετε πῶς ὅταν κανεῖς θεωρεῖ αὐτές τίς ἀρχές τάξης, μετασχηματισμοῦ καί ἐπιλογῆς δομῶν στή γλώσσα σάν περιορισμούς, θέτει περιορισμούς καί στήν ἐπιστημονική σκέψη;

Chomsky. Ὑποψιάζομαι πῶς οἱ ἰδιομορφίες τῆς γλωσσικῆς ἱκανότητας εἶναι στενά συνδεμένες μέ τίς ἱκανότητες πού μᾶς ὀδηγοῦν σ' αὐτό πού ὀνομάζουμε κοινό νοῦ, δηλ. τή γνώση μας τοῦ κόσμου μέσο τοῦ κοινοῦ νοῦ. Ὄταν ὠριμάζει ἓνα παιδί καί ἀποκτᾶ ἀρμοδιότητα στή γλώσσα, ἀποκτᾶ ἐπίσης μιά τεράστια ποσότητα ἐξαιρετικά διαρθρωμένης γνώσης τοῦ φυσικοῦ κόσμου καί τῶν ἀνθρώπινων πράξεων καί κινήτρων. Δέν ξέρουμε πολλά γιά τή φύση αὐτῆς τῆς γνώσης ἀλλά δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς εἶναι πολύ πολύπλοκη, σύνθετη, ἐξαιρετικά ὀργανωμένη κλπ. Ὅλος αὐτός ὁ ὄγκος γνώσης συσσωρεύεται σ' αὐτό πού λέμε πρόχειρα κοινό νοῦ καί ξέρουμε ἀπ' τήν ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν πῶς αὐτή ἡ γνώση μέσο τοῦ κοινοῦ νοῦ ἔχει τούς περιορισμούς της κι ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νά προσπαθήσει κανεῖς νά κάνει αὐτό τό ἀπίστευτα δύσκολο ἄλμα γιά νά περάσει ἀπό τόν κοινό νοῦ σέ κάποια πιό ἀφηρημένη εἰκόνα γιά τή φύση τῆς ἐμπειρίας, τή φύση τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἡ πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἄλματος εἶναι ἀποκλειστικά ἀνθρώπινη ἱκανότητα, καί προϋποθέτει ἰδιότητες τῆς νόησης πού ἀκόμη δέν ἔχουμε καν ἀρχίσει νά καταλαβαίνουμε. Θά ἔλεγα ὅτι θά πρέπει νά ὑπάρχουν περιορισμοί καί σ' αὐτές τίς ἱκανότητες. Κι ἓνα πολύ γοητευτικό πρόβλημα θά ἦταν νά προσπαθήσει νά σκεφτεῖ κανεῖς μιά μέθοδο νά ἀνακαλυφτοῦν αὐτοί οἱ περιορισμοί. Ἄν μπορούσαμε νά βροῦμε μερικούς ἔστω ἀπ' αὐτούς, θά μπορούσαμε νά ἀρχίσουμε νά μιλάμε κάπως γιά τά πιθανά ὅρια τῆς ἀνθρώπινης γνώσης.